

УДК 811.186.3:15

П`ятецька О.В.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНОСПОЛУК У НАУКОВІЙ МОВІ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті проаналізовано структурні особливості економічних терміносполук фразеологічного типу, визначено семантичні та граматичні модифікації, що лежать в основі їхнього творення, виокремлено термінологічні словосполучення, які з`явилися в результаті перекладу з англійської мови зі збереженням вторинної номінації.

Ключові слова: метамова, терміносполука, термінотворення, вторинна номінація, мотивованість, метафоризація.

Інформація про автора: П`ятецька Ольга Василівна — кандидат філологічних наук, доцент; доцент кафедри стилістики та мовної комунікації; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: ovitavo@yandex.ua.

Pyatetska O.V.

THE STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF THE PHRASEOLOGICAL TERMINOLOGICAL SYNTAGM IN SCIENTIFIC LANGUAGE OF MODERN ECONOMICS

Abstract. The article analyzes the structural features of economic terminological syntagm of idiomatic type. The author defined semantic and grammatical modifications in economic terminological syntagm that underlie in their creation. The research shows that terminological word-combinations that appeared as a result of translation from English with the conservation of secondary nomination are selected and analyzed.

Key words: metalanguage, terminological syntagm, terminology, secondary nomination, motivation, metaphORIZATION.

Information about the author: Pyatetska Olga Vasylivna — PhD, associate professor; associate professor of the department of stylistics and language communication; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university

E-mail: ovimavo@yandex.ua.

Пятецкая О.В.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В НАУЧНОМ ЯЗЫКЕ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье проанализированы структурные особенности экономических терминологических словосочетаний фразеологического типа, определены семантические и грамматические модификации, лежащие в основе их создания, выделены терминологические словосочетания, которые появились в результате перевода с английского языка с сохранением вторичной номинации.

Ключевые слова: метаязык, терминологическое словосочетание, терминообразования, вторичная номинация, мотивированность, метафоризация.

Информация об авторе: Пятецкая Ольга Васильевна — кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры стилистики и языковой коммуникации; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Электронный адрес: ovimavo@yandex.ua.

Як відомо, формування мовної особистості та її професійної компетенції значною мірою залежить від рівня володіння фаховою метамовою, в якій одне з найважливіших місць посідають наукові терміносистеми, кожна з яких охоплює "вертикальні й горизонтальні термінологічні ряди. Вертикальні ряди об'єднують терміни, що належать до різних поняттєвих категорій: процесів, предметів, приладів та ін., а до горизонтальних відносять терміни, що виражають одне поняття і мають спільні ознаки — компоненти, що відіграють роль

класифікаторів цього поняття. На структурному рівні таку функцію можуть виконувати суфікси, міжнародні терміноелементи і т.п." [4, с. 16]. В умовах техногенезу і стрімкого розвитку економіки спостерігається кількісне зростання нових реалій, які поповнюють систему економічних галузевих термінів у науковій мові маркетингу, аудиту, менеджменту, фондового ринку тощо.

Актуальність лінгвістичних досліджень економічної термінології пов'язано передусім із посиленням їхньої інформативно- комунікативної ролі, інтенсивним проникненням у різні мовленнєві сфери, зростанням функціонально-стилістичного потенціалу.

Продуктивні способи та основи термінотворення, лінгвістичні вимоги до терміна та його ознаки, лексико-семантичні та граматичні особливості висвітлювали у своїх працях О. Реформатський, В. Даниленко, М. Вакулєнко, І. Квитко, О. Глоба, Т. Журавльова, А. Дьяков, Т. Кияк, І. Кочан та багато інших дослідників.

Метою статті є аналіз структурно-семантичних особливостей економічних терміносполук, які виникли на основі вторинної номінації і утворили стійкі словосполучення фразеологічного типу.

Серед процесів термінотворення у мові сучасних економічних наук значне місце посідає явище термінологізації, яке передбачає переосмислення значень загальноживаних лексичних одиниць, що "...отримують специфічне наповнення і стають певним поняттям наукової галузі. Крім загальноживаних слів, до процесу термінологізації можуть потрапляти професійні просторіччя, терміни з інших терміносистем, номенклатурні, власні назви тощо" [1, с. 77-78]. У сфері економічної наукової комунікації нерідко назви предметів, істот, станів, ознак, явищ дійсності стають об'єктами семантичних зсувів, а саме метафоризації, метонімізації, фразеологізації. Механізми переосмислення цих понять відбуваються на основі схожості економічних процесів із реаліями навколишнього життя, протиставлення категорій

живого і неживого, фізичного і психічного, що призводить до появи численних метафоричних номінацій і фразеологічних терміносполук.

За структурою та морфологічним вираженням смислової домінанти термінологічні словосполучення, поширені в сучасних економічних текстах, можна поділити на:

- іменникові, в яких спостерігається смислове зміщення предметної назви тварин, рослин, побутових речей, абстрактних понять, які можна вважати семантично прозорими лише частково, оскільки їхнє цілісне значення мотивоване прикметником, що входить до їх складу і стосується сфери економіки: **фінансова блокада** — припинення або обмеження фінансових відносин із країною для здійснення на неї економічного тиску [2, с. 248]; **грошовий голод** — прояв надмірного знецінення грошей в умовах гіперінфляції, коли банки відчувають гостру нестачу готівки для задоволення потреб своїх клієнтів [2, с. 103]; **податковий (банківський) рай** — економічна зона із практично не відчутним податковим та валютним регулюванням банківської діяльності [6, с. 104]; **валютний кошик** — фіксований набір валют, що використовується для визначення середньозваженого курсу окремих валют [2, с. 90]; **грошові ін'єкції** — разові вливання в економіку коштів, капіталовкладень [2, с. 148]; **валютний коридор** — межі коливання валютного курсу, що встановлюється як спосіб його державного регулювання і підтримується банком через купівлю і продаж валюти [6, с. 110]; **ринкове вікно** — це сегменти ринку, якими знехтували фірма або її конкуренти, це група потенційних покупців, неохоплених пропозиціями товарів і послуг [2, с. 227]; **валютна змія** — система узгоджених валютних курсів між європейськими державами [2, с. 89]; **податкові канікули** — визначений законом період, протягом якого певні групи суб'єктів підприємницької діяльності звільняються від сплати окремих податків [6, с. 301]; **грошова вуаль** — це поняття стосується "появи інституційної сфери фондового ринку, за якої фінансування капіталомісткого виробництва здійснюється

.....

шляхом емісії корпоративних прав і боргових зобов'язань та реалізується за допомогою фінансових інститутів" [6, с. 106].

● генітивні термінологічні конструкції, у яких родовий відмінок у поєднанні з іменником у називному відмінку створюють спільне переносне значення, і при цьому один із компонентів семантично пов'язаний із певним економічним поняттям: **ринок биків** — ринок, на якому ціни постійно зростають [6, с. 68]; **ринок ведмедів** — ринок, на якому ціни спадають [6, с. 68-69]; **парасолька цін** — підтримка цін, встановлених фірмою-лідером, товарним монополістом [2, с. 207]; **ціна "стелі"** — це засіб, що обмежує зростання цін вгору, тобто ціна є штучно заниженою [6, с. 290]; **ціна "підлоги"** — обмеження зниження ціни, яка є штучно завищеною [6, с. 290]; **відмивання грошей** — операції, які проводить власник коштів з метою приховати справжні джерела їх надходження і надати цим операціям законного характеру [2, с. 97]; **перегрів економіки** — надлишкове вкладення державних коштів в економіку, що загрожує надмірним дефіцитом державного бюджету та інфляцією [2, с. 209].

● трикомпонентні терміносполуки, які переважно складаються з двох іменників і прикметника, які семантично є частково мотивованими. Метафоричної трансформації обов'язково зазнають два слова, наприклад: **витрати стоптаних черевиків** — витрати в умовах інфляції, зумовлені зменшенням запасу реальних грошей і необхідністю використання більшої кількості грошових знаків [2, с. 196]; **невидима рука ринку** — це механізм стійкої координації економічної поведінки, яка полягає в знаходженні найефективнішого шляху розвитку торгівлі споживачами і виробниками без втручання державних органів [6, с. 208]; **жертва поздовжньої пилки** — людина, яка зазнала подвійних збитків при купівлі за найвищою ціною і продажем за найнижчою [6, с. 118]; **емісія рожевої форми** — гібрид публічної емісії акцій і розміщення нових цінних паперів у Великобританії серед акціонерів [2, с. 125]; **мертвий вантаж монополії** — різниця між потенційно можливим обсягом

виробництва в галузі і реальним обсягом випуску монополіста [2, с. 184]; *гра з ненульовою сумою* — дії, внаслідок яких група біржовиків збільшує або зменшує свої статки [6, с. 205];

• ад'єктивні терміносполуки, у яких метафоричного значення набуває прикметник, що поєднується з іменником зі сфери економіки, який може мати емоційно-оцінне забарвлення: *цнотлива позика* — перший випуск облігації компанії [2, с. 257]; *невидимі товари* — банківські та бухгалтерські послуги, туризм [2, с. 193]; *гарячі гроші* — грошові ресурси, які швидко переказуються з однієї країни до іншої з метою одержання прибутку від зміни валютних курсів і процентних ставок [2, с. 100]; *агресивні цінні папери* — перспективні цінні папери, курс яких зростає відповідно до кон'юнктури ринку, тому вони закупаються для одержання значних прибутків [2, с. 62]; *дешеві гроші* — здешевлення банківського кредиту внаслідок проведення центральним банком різних заходів, після чого створюються пільгові умови для видачі недорогих кредитів [2, с. 111].

На окрему увагу заслуговують термінологічні словосполучення, у яких цілісне значення не мотивоване жодним зі складових компонентів. Вони охоплюють різну за тематикою лексику, зокрема назви тварин, комах, птахів, явищ природи, абстрактні поняття, процеси тощо. Ця група терміносполук має значний стилістичний потенціал, про що свідчить її інтенсивне проникнення в різні комунікативні сфери: професійні жаргони, у ЗМІ, розмовно-побутове мовлення. Наведемо приклади: *білий слон* — біржова угода, за якої витрати значно перевищують очікуваний прибуток [2, с. 89]; *проблема зайця* — фінансова ситуація, пов'язана з бажанням обійтися без зайвих витрат [2, с. 218]; *дійні корови* — будь-які підприємства, що забезпечують постійне постачання коштів [2, с. 206]; *жирний кіт* — фірма, що отримує надприбутки, фінансуючи ризиковані операції [6, с. 119]; *тактика "бджіл-убивць"* — полягає у співпраці з інвестиційною компанією, банком, які розробляють стратегії з перетворення "підприємства-мішені" в менш привабливе і більш складне для

поглинання [2, с.129]; **качка, що шкутильгає** — компанія у важкому фінансовому становищі, виправити яке може, зокрема, санація держави [6, с. 98]; **білий рицар** — злиття з дружнім підприємством, пропозиція якого є прийнятнішою ніж пропозиція поглинаючого підприємства [2, с. 101]; **знімання вершків** — цінова політика, що проводиться підприємствами-виробниками і торговельними фірмами при введенні на ринок нового товару з метою отримання тимчасового високого прибутку [2, с. 82]. Ця політика передбачає бажання певної групи покупців мати новий товар, який вони готові придбати за високою ціною; **копчений оселедець** — попередній проспект, який у загальних рисах інформує про емісію облігаційної позики і при цьому не вказує такі основні параметри, як ціна і розмір комісійних [2, с. 170]; **повітряна яма** — нестійка ситуація, пов'язана з раптовим падінням курсу фондових цінностей, що виходять за межі допустимого відхилення, передбаченого структурою певного портфеля [6, с. 139]; **блакитні фішки** — акції найбільших відомих компаній зі значною прибутковістю і стійкою практикою виплати дивідендів [2, с. 85]; **золотий парашут** — це попередньо узгоджені виплати менеджерам вищого рівня у разі поглинання, злиття та інших реорганізаціях корпоративного підприємства [2, с. 89]; **отруйні пігулки** — це надання акціонерам прав на купівлю додаткової емісії акцій з істотними знижками та на викуп акцій, які їм належать, із премією [2, с. 142]; **м'яке приземлення** — плавне зниження валютного курсу до стаціонарного рівня після підвищення курсу [6, с. 193]; **реєстрація з чорного входу** — нетрадиційний спосіб проникнення до списків членів фондової біржі компанії, яка не відповідає вимогам лістингу [6, с. 215]; **снігова куля** — ріст виконання наказів брокерами щодо продажу або купівлі цінних паперів за фіксованою ціною при падінні чи підйомі кон'юнктури [2, с. 234]; **жовте листя** — щоденна публікація інформації про ціни облігацій корпорацій на позабіржовому ринку [6, с. 110]; **голубий океан** — відкриття нових неіснуючих ринків [2, с. 101]; **важкі діти** — товари, які щойно з'явилися на ринку і потребують значних інвестицій на їхнє просування, хоч і

не дають суттєвих прибутків [6, с. 300]; *живий мрець* — нова компанія, близька до стадії прибутку [2, с. 87].

Як бачимо, метафорично переосмислена загальноживана лексика, яка стала одним із джерел поповнення економічної термінології, свідчить про асоціативний характер мислення мовців у цілому та необхідність обміну інформацією в суспільстві через своєрідні символічні образи, що збагачує способи наукової комунікації і водночас спрощує її, наближаючи до повсякденного спілкування.

Ще однією характерною ознакою економічних наукових текстів є активне вживання іншомовної лексики, зокрема англіцизмів. Це можна пояснити тим, що "... англomовні країни досягли величезних успіхів в економіці та поступово почали впливати на весь світ ..., тому саме англійська мова стала продуцентом термінології з економіки, інформаційних технологій тощо" [1, с. 97]. Як показав аналіз, більшість українських економічних терміносполук, що утворилися шляхом метафоричного переносу у процесі перекладу з англійської мови, повністю зберегли вторинну номінацію, зокрема: *заморожений рахунок* (англ. frozen account) — банківський рахунок, виконання якого обмежене розпорядженням уряду, чи ситуація, коли клієнт продає раніше куплені, але не оплачені цінні папери [2, с. 135]; *сірий імпорт* (англ. grey market) — поєднання іменника з колористичним прикметником передає поняття напівлегальності операцій, осіб і структур в економіці [6, с. 202]; *холодне вербування* (англ. cold canvassing) — маркетинговий прийом, схема продажу, за якої потенційні покупці починають обслуговуватися без попереднього з'ясування їхніх реальних потреб [6, с. 110]; *руйнування часом* (англ. time decay) — ситуація, коли час працює проти покупця опціонів, оскільки їхня ціна знижується прискореними темпами і наближається до дати їх виконання [6, с. 174]; *"заманити і перемкнути"* (англ. bait and switch) — тактика індивідуальних продажів, що полягає в приверненні уваги покупця до магазину рекламою дешевої моделі продукту, а згодом в переконанні його купити дорожчу [6, с. 302];

"*торгівля на підлозі*" (англ. floor trading) — традиційна торгова практика, що передбачає проведення торговельних операцій у спеціально обладнаному залі приміщення біржі, у чітко відведений час, за умови обов'язкової присутності торговців, що виконують ці операції [6, с. 516]; "*світлі ринки*" (англ. lit market) — ринки, на яких застосовується процедура передторговельної транспарентності, тобто зобов'язання торговельної системи оприлюднювати звіт про обсяги та ціни укладених угод [6, с. 516]; *вільне плавання* (англ. free float) — частка акцій, що перебувають у вільному обігу на ринку і доступні звичайним інвесторам і спекулянтам, які не пов'язані із самим емітентом [6, с. 270].

Натомість, трапляються випадки, коли між подібними термінологічними словосполученнями в обох мовах немає повної відповідності: *нерухоме майно* (англ. real estate) [2, с. 195]; *безнадійні борги* (англ. bad debts) [2, с. 80]; *чистий дохід* (англ. after-tax income) тощо [2, с. 259]. Тут метафоризація в кожній мові відбувається на основі власних асоціативних зв'язків і схожості економічних понять із реаліями навколишнього світу.

Таким чином, проведене дослідження економічних терміносполук фразеологічного типу дає підстави зробити висновки, що їхньою основною структурно-граматичною ознакою є варіативність конструкцій, серед яких частіше трапляються ад'єктивні, генітивні, іменникові, у складі яких метафоризуються слова, а емоційно-експресивне забарвлення та образність цих термінів значно підвищують їхній стилістичний потенціал і сприяють активному проникненню в різні комунікативні сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васенко Л.А. Фахова українська мова : Навч. посібник / Васенко Л.А., Дубічинський В.В. та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
2. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста / Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.

3. Д'яков А.С. Основи термінотворення / Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. – К. : Academia, 2000. – 348 с.
4. Кочан І.М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології / І.М. Кочан. – К. : Знання, 2013. – 294 с.
5. Панько Т.І. Українське термінознавство / Т.І. Панько та ін. – Львів : Світ, 1994.
6. Фондовий ринок : підручник : у 2 кн. – Кн.1 / В.Д.Базилевич та ін. – К. : Знання, 2015. – 621 с.

REFERENCES

1. Vasenko L.A. *Professional Ukrainian language* [Fakhova ukrayins'ka mova] / Vasenko L.A. Dubichynskyu V.V. – К. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. – 272 s.
2. Goncharov S.M. *Dictionary of economics* [Tlumachnyy slovnyk ekonomista] / S.M.Goncharov, N.B. Kushnir – К. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2009. – 264 s.
3. D'yakov A.S. *Fundamentals of terms' creation* [Osnovy terminotvorennya] / A.S. Dyakov, T.R. Kyyak, Z.B. Kudelko.– К. : Academia, 2000. – 348 s.
4. Kochan I.M. *Ukrainian scientific vocabulary : international components in terminology* [Ukrayinska naukova leksyka: mizhnarodni komponenty v terminolohiyi] / I.M. Kochan. – К. : Znannya, 2013. – 294 s.
5. Panko T.I. *Ukrainian terminology* [Ukrayins'ke terminoznavstvo] / T.I. Panko ta in. – Lviv : Svit, 1994.
6. *Stock market* [Fondovyy ryнок] : pidruchnyk : v 2 kn. – Kn.1 / V.D. Bazylevych ta in. – К. : Znannya, 2015. – 621 s.

Дата надходження до редакції – 10.04.2017 р.
Дата затвердження редакцією – 15.05.2017 р.